

УДК 94(477)

Наталя Бліндер

УКРАЇНСЬКІ КОНСЕРВАТИВНО-КЛЕРИКАЛЬНІ ПАРТІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті висвітлено створення та діяльність українських консервативно-клерикальних партій та організацій у Східній Галичині в умовах перебування цих земель у складі Польської держави.

Ключові слова: Східна Галичина, міжвоєнний період, Українська християнська організація, Український католицький союз, Українська католицька народна партія (Українська народна обнова).

На сучасному етапі розвитку історичної науки зростаючий інтерес у науковців викликає питання формування консервативної ідеології на території українських земель у міжвоєнний період. Центром суспільно-політичного життя в цей час була Східна Галичина, яка перебувала під владою Другої Речі Посполитої. Саме ця обставина дала поштовх до організаційного оформлення консервативного руху на цій території, рушійною силою якого стало греко-католицьке духовенство, яке поставило перед собою мету об'єднати усі політичні сили краю, залучити широкий загал до діяльності консервативно-клерикальних організацій та партій, які щойно виникли.

Актуальність цього дослідження визначається потребою висвітлення та узагальнення консервативно-клерикальної ідеології греко-католицького духовенства через діяльність новостворених організацій та партій, які перебували під патронатом Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ).

Наукова новизна полягає в аналізі консервативних угруповань греко-католицького духовенства на території Східної Галичини міжвоєнного періоду.

Об'єктом дослідження є – суспільно-політичні процеси, які відбувалися у Східній Галичині у міжвоєнний період.

Предметом дослідження виступають консервативно-клерикальні організації та партії, створені греко-католицьким духовенством на теренах Східної Галичини у 20–30-ті роки ХХ ст.

Мета статті – дослідити місце і роль консервативно-клерикальних угруповань у суспільно-політичному житті населення Східної Галичини.

Виходячи із мети, завданням публікації є дослідити процес створення консервативних організацій греко-католицького духовенства.

Частково дослідженням діяльності греко-католицького духовенства та його ролі у створенні консервативно-клерикальних організацій займалися такі дослідники як У. Кошетар [6], Л. Бурачок [7] О. Єгрешій [12], М. Москалюк [19]. Дослідники звернули увагу лише на окремі аспекти діяльності греко-католицького духовенства і безпосередньо митрополита А. Шептицького та єпископа Г. Хомишина, не охопивши повністю їх внеску в суспільно-політичне життя східногалицького населення.

Перша світова війна принесла для українських земель нові територіальні зміни. Це пояснюється тим, що восени 1918 р. розпадається Австро-Угорська дуалістична монархія, до складу якої входила Східна Галичина. Спадкоємицею імперії проголошено Польську державу, яка й приєднала Східну Галичину до свого складу, перетворивши ці території на аграрно-сировинний придаток. Погіршення становища 6-ти мільйонного українського населення Східної Галичини призвело до активізації суспільно-політичного руху на цій території [1, с. 124], одним з провідників якого виступила ГКЦ. Формування консервативно-клерикальних об'єднань тісно пов'язано із греко-католицьким духовенством, яке стало носіями національної самосвідомості українського народу у міжвоєнний період.

Упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. на території Східної Галичини виникли такі греко-католицькі формування, як Українська християнська організація (УХО), Українська католицька народна партія (УКНП), Український католицький союз (УКС) та Українська народна обнова (УНО). Активну участь у діяльності цих об'єднань приймали відомі громадсько-політичні та церковні діячі: митрополит А. Шептицький та станіславівський єпископ Г. Хомишин. Вони виступили у ролі ініціаторів створення католицьких організацій та їх покровителів, зокрема фінансували їх діяльність.

Перше організація греко-католицького духовенства була створена за сприяння Г. Хомишина, у Львові, 4 серпня 1925 року і отримала назву УХО [2, с. 243; 3, арк. 2]. Її керівником обрано отця Теодозія Галуцинського. Як засвідчив інформаційний лист, УХО була покликана "...згуртувати всіх

християн-католиків нашого народу, без огляду на це, до якої політичної партії вони примислюють себе, без огляду на їх звання і стан" [4, с. 3].

У жовтні 1925 р. тимчасовий організаційний комітет УХО ухвалив постанову про підготовку програми організації, але проект документу прийнято аж через 3 роки, у травні 1928 р. Над ним працювали Осип Назарук та Степан Томашівський [5, с. 208; 6, с. 90], які висунули основну вимогу національно-територіальної автономії українських земель у складі Польщі [7, с.16].

УХО "будучи ... аполітичною, вона проте не буде байдужою і до політичних питань" [8, с.1]. Християнська організація ставила перед собою завдання об'єднати всі політичні сили краю "згідно з духом і наукою католицької Церкви" [8, с. 1]. Для поширення ідеології організації планувалося створити католицькі періодичні видання. З січня 1926 р. починає виходити часопис "Нова зоря", який став друкованим органом УХО [9, с. 6]. Окрім цього, з червня 1927 р. з'являється тижневик "Правда", а в травні 1928 р. – двотижневик "Бескид" [10, с. 1; 11, с. 4]. Усі згадані періодичні видання мали поширювати ідеї УХО. Саме тому Г. Хомишин виділяв значні кошти на утримання часописів. У фінансовому плані допомагало і греко-католицьке духовенство інших єпархій. Хоча діяльність організації обмежувалася суто Львівським воєводством [12, с. 64]. Через повільне поширення осередків організації та недофінансування, Г.Хомишин прийняв рішення на зборах священиків Станіславської єпархії, про перетворення християнської організації у політичну партію [10, с. 112].

"Задля оздоровлення нашого політичного життя" 24 вересня 1930 р. Станіславський єпископ, на нараді галицьких консервативних сил, оголосив про створення Української католицької народної партії [13, арк. 3]. Як і попередня католицька організація, УКНП створена у Львові. Над проектом політичної програми партії працював, як і над програмою УХО, О. Назарук, який сформулював і виклав ідеологію партії у праці "Ідеологічні основи Української Католицької Народної партії". Нічого дивного не було в тому, що як і УХО, УКНП виступала за національно-територіальну автономію краю у складі Другої Речі Посполитої [5, с. 72].

Декларуючи громадянську лояльність щодо Польської держави, УКНП вимагала надання українським землям статусу окремої державно-правової одиниці із забезпеченням її усіма потрібними органами публічної влади: законодавчої, адміністративної, судової, освітньої, господарської і військової [13, арк. 3]. Ідеологічну роботу партії зосередив у своїх руках О. Назарук, який неодноразово підкреслював, що постулат територіальної автономії не означав перехід партії на позиції угодовства [7, с.16].

УКНП розгортала свою діяльність у край повільно: на квітень 1932 р. поза Станіславом не було організовано жодного осередку УКНП. Через малу чисельність та інші обставини, у травні 1932 р. УКНП змінила свою назву на УНО. У "Новій зорі" чітко окреслені причини зміни політичної організації: "В останніх часах почали в публічному українським життю виступати під фірмою "католицької" особи, відомі зі своїх націоналістичних і ліберальних переконань. Через те в новій назві пропущено прикметник "католицький" з рівночасним зазначенням в тексті, що реорганізація і далі стоїть на католицькій ґрунті та що буде боронити прав католицької Церкви. Тим самим усувається також всякі підозріння, немовби та організація мала на меті надуживати назви католицизму для політичних цілей" [6, с. 117–119].

У комунікаті УНО, голова організаційного комітету Олексій Саяк, наголошував, що "зі зміною назви не змінюється нічого ні в ідеології, ні в політичних змаганнях". Організація і надалі продовжує діяти на "засадах католицьких та консервативних" [13, арк. 4]. Затвердження програми організації, над якою працювали Г. Хомишин, О. Назарук, С. Томашівський, В. Охримович, Т. Галушинський, відбулося лише у 1933 р. У ній, як і у програмах попередньо створених католицьких організацій, проголошувалася лояльність до Польської держави.

У листопаді 1933 р. обрано нове керівництво УНО у складі 12 осіб на чолі з І. Волянським та його заступниками – Є. Барановським і С. Снігуровичем. Секретарем було обрано Р. Гайдука.

На відміну від УХО та УКНП, у 1935 р. УНО взяла участь у виборах, результатом яких стало обрання до польського сейму І. Волянського. 15 вересня 1935 р. О. Лободича обрано сенатором від Станіславського воєводства. Це був перший досвід парламентарної діяльності консервативно-клерикальної УНО, але згодом, у 1937 р., згідно з розпорядженням Г. Хомишина, участь священиків у світських установах заборонялося. Таким чином, назривала криза у керівництві УНО, що призвела до призупинення активної політичної діяльності партії [6, с. 116–135].

Отже, консервативно-клерикальні об'єднання створені за сприяння єпископа Г. Хомишина намагалися об'єднати усі політичні сили Східної Галичини у боротьбі за українську державність. УХО, УКНП та УНО виступали за національно-територіальну автономію Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої. Проте, не маючи доступу до діяльності у парламенті, не змогли досягти поставлених перед собою цілей.

Поряд зі згаданими консервативними греко-католицькими організаціями на теренах Східної Галичини 1 січня 1931 р. створено ще одне консервативно-клерикальне об'єднання – УКС. Ініціатором заснування якого виступав митрополит А. Шептицький. Серед причин його утворення владики називав необхідність "кріпко держатися й боронити католицької віри та моралі і в політичному житті", зберегти відданість церкві в справах віри і моралі, захищати права християнської родини як "основи народу", обстоювати соціальну справедливість, захищати права селян та робітників [14, с. 1]. Гаслом організації стали слова з промови А. Шептицького на установчих зборах УКС – "Христос – наша сила!" [15, с. 3].

Головою УКС обрано В. Децикевича, який наголошував, що "наша організація не є політичною партією", тому що "обмежує свій круг діянь до деяких точно означених напрямків" [16, с. 1]. А.Шептицький був іншої думки стосовно цього і зазначав, що УКС зобов'язаний захищати інтереси Греко-католицької церкви і віри "в політиці", а "з сеї точки погляду се партія". Отже, УКС можна розглядати як консервативно-клерикальну партію [6, с. 137].

Програмою і метою діяльності УКС, на думку митрополита, було "з'єднати всіх в одній праці для добра українського народу в християнсько-католицькому розумінні" [17, с. 5].

З 1935 р., УКС згідно з рішенням польського уряду, отримав статус політичного релігійного товариства і його діяльність обмежувалася Львівською дієцезією. Як і усі інші клерикальні партії та організації, з приходом радянської влади у 1939 р. на західноукраїнські землі, УКС припинив свою діяльність [18, с. 121].

Усі консервативні організації, створені ГКЦ, об'єднувало прагнення залучити до своїх лав молоде студентське покоління. Прикладом стало створення А.Шептицьким християнської організації – Католицької асоціації української молоді (КАУМ) [19, с. 89]. Свого часу єпископ Г. Хомишин, з метою залучення молодого покоління до діяльності УХО, створив у 1926 р. Українську студентську християнську організацію (УСХО) [6, с. 112]. Створення таких організацій спричинено прагненням греко-католицького духовенства обмежити соціалістичний вплив на молодь, а також збільшити кількісний склад організацій [19, с. 89].

Досягти поставлених цілей не вдалося, тому що свідомою рушійною силою суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях, безпосередньо на теренах Галичини, залишалося українське греко-католицьке духовенство. Цим вони підтвердили свою консервативну скерованість, підтримувану ГКЦ.

Список використаних джерел

1. Зуляк І. Українці в Другій Речі Посполитій / І.Зуляк // Україна-Європа-Світ: Міжнародний науковий збірник. Історія, міжнародні відносини. – Вип. 6–7: 20-й річниці Незалежності України присвячується. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2011. – С. 133–146.
2. Бліндер Н. Українська християнська організація у східногалицькому суспільстві міжвоєнного періоду: створення, цілі та завдання діяльності / Н.Бліндер // Одиссос. Актуальні проблеми історії, археології та етнології. – Одеса, 2012. – С. 243–244.
3. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 2, оп. 1, спр. 373, 73 арк.
4. Наші Вісти: інформаційне письмо Української Християнської Організації. – Львів: 1925. – Ч. 1. – 16 с.
5. Мельничук П. Владики Григорій Хомишин: Патріот – місіонер – мученик / П.Мельничук. – Львів: Місіонер, 1997. – 414 с.
6. Кошетар У.П. Суспільно-політичні та християнські виміри галицького консерватизму (1899–1939 рр.) / У.П.Кошетар. – Київ: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2007. – 215 с.
7. Бурачок Л.В. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / Л. В. Бурачок. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
8. Українська Християнська Організація // Нова Зоря. – 29 серпня 1926. – Ч. 33. – С. 9.
9. Три "Зорі" // Нова зоря. – 15 квітня 1928. – Ч. 27–28 (129–130). – С. 10.
10. Гладилович І. Чинник відродження / І.Гладилович // Нова зоря. – 18 вересня 1927. – Ч. 37 (88). – С. 11.
11. Новий католицький орган // Нова зоря. – 20 травня 1928. – Ч. 37 (139). – С. 12.
12. Єгрешій О. І. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / О. І. Єгрешій. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2006. – 168 с.
13. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 899, 11 арк.
14. Митрополит Кир Андрей до українського народу // Мета. – 15 березня 1931. – Ч. 1. – С. 15.
15. Статут Товариства Український Католицький Союз у Львові // Мета. – 25 серпня. 1935. – Ч. 33 (227). – С. 16.
16. Чи Український Католицький Союз є політичною партією? // Діло. – 18 січня 1931. – Ч. 12 (12.668). – С. 17.
17. УКС і політика // Нова Зоря. – 17 квітня 1932. – Ч. 29 (527). – С. 18.
18. Нарис з історії суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX–XX ст.) / Малик Я.Й., Вол Б.Д., Гелей С.Д. – Львів: Світ, 2001. – 296 с.
19. Москалюк М. Андрей Шептицький і Український католицький союз / М. Москалюк // Спадщина Митрополита Андрея Шептицького в національному й духовному відродженні України. – Івано-Франківськ: "Плай", 2000. – С. 87–89.

Наталя Блиндер

**УКРАИНСКИЕ КОНСЕРВАТИВНО-КЛЕРИКАЛЬНЫЕ ПАРТИИ И ОРГАНИЗАЦИИ
ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА**

В статье освещены создание и деятельность украинских консервативно-клерикальных партий и организации на территории Восточной Галичины в условиях пребывания этих земель в составе Польского государства.

Ключевые слова: Восточная Галичина, межвоенный период, Украинская христианская организация, Украинский католический союз, Украинская католическая народная партия (Украинская народная обнова).

Natalia Blinder

**UKRAINIAN CONSERVATIVE – CLERICAL PARTIES AND ORGANIZATIONS IN
EASTERN GALYCHYNA INTERWAR PERIOD**

The article deals with the creation and operation of Ukrainian conservative-clerical parties and organizations on the territory of Eastern Galychyna in the conditions of stay of these lands in the Polish state.

Key words: Eastern Galicia, the interwar period, Ukrainian Christian organization, Ukrainian catholic union, Ukrainian catholic narodna party (Ukrainian folk renovation).

УДК 94(477) "1919–1939"

Валентин Терещенко

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ТА ЇЇ
ВПЛИВ НА СТАНОВИЩЕ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ (1919–1939 РР.)**

Стаття присвячена впливу державної аграрної політики на становище сільського господарства західноукраїнських земель упродовж 1919–1939 рр.

Ключові слова: аграрна реформа, парцеляція, комасація, осадники, колонізація.

Традиційно значна роль сільського господарства в Східній Європі зумовлювала гостроту так званого "земельного питання" в регіоні у першій половині ХХ століття. Існування величезних, але не завжди продуктивних поміщицьких маєтків спричиняло земельних "голод" і, відповідно, низьку агрокультуру селянських господарств. Уряди різних країн вирішували цю проблему різними шляхами.

Актуальність теми зумовлена науковою потребою вивчення досвіду аграрних перетворень міжвоєнного періоду для вироблення рекомендацій щодо можливих шляхів реформування сучасного вітчизняного агропромислового комплексу. Адже проблема пошуку оптимальних форм господарювання для різних регіонів не втрачає свого значення і сьогодні.

Об'єктом дослідження є економічні заходи урядів Другої Речі Посполитої у аграрній сфері.

Предметом статті є вплив аграрних реформ на соціально-економічне становище західноукраїнського села.

Мета статті – дослідити вплив парцеляції, комасації та осадництва на соціально-економічні процеси на західноукраїнських землях у міжвоєнний період.

Завдання: виявити причини проведення аграрної реформи на західноукраїнських землях, з'ясувати співвідношення соціально-економічних та етнополітичних мотивів урядової політики в цій сфері; дослідити наслідки аграрної політики польського уряду для сільськогосподарського виробництва; вивчити вплив реформи на землеволодіння та соціальну структуру західноукраїнського села.

У радянській історіографії різні аспекти аграрної політики польського уряду висвітлено передусім в працях І. Васюти [1–2] та Ю. Сливки [3–4]. Аналіз окремих напрямків аграрного реформування здійснили сучасні вітчизняні дослідники В. Виздрик [5], З. Баран [6], Я. Шабала [7–8], В. Смолей [9], Н. Коростіль [10].

Аграрна реформа була одним з найважливіших напрямків урядової економічної політики. З перших днів існування Друга Річ Посполита зіткнулася з давньою і гострою східноєвропейською проблемою – із земельним питанням. Для його вирішення вже в 1919 р. розпочалася аграрна